

SIGMUND FREUD: PŘEDNÁŠKY K ÚVODU DO PSYCHOANALÝZY

DÍL: CHYBNÉ ÚKONY 1. PŘEDNÁŠKA : ÚVOD

Freud začíná tím, že se snaží své posluchače odradit nejen od svých dalších přednášek, ale od PA (1) vůbec. Zvláště odrazuje ty, kteří by se chtěli PA věnovat terapeuticky. PA proces není pozorovatelný, není hmatatelný, což bylo pro tehdejší akademiky nepřípustné a pro terapeuty dost obtížné k naučení. Rozhovoru mezi analytikem a klientem totiž nemůže být přítomen nikdo třetí. Tato metoda stojí a padá se slovy, která si mezi sebou vymění terapeut a klient. Vzápětí ovšem Freud svou metodu zarputile hájí, pokazuje na magičnost slova a jeho obrovskou terapeutickou moc. Navíc existuje cesta, jak se PA naučit a to tak, že se necháme sami analyzovat a přitom se pokusíme metodu analýzy od terapeuta odkoukat. Druhou nesnází pro studenta medicíny je to, že jej na fakultě profesori vedou cestou těla a klientova duše zůstává stranou, jako cosi nepodstatného. Třetí překážkou na cestě PA jsou předsudky. PA totiž (podobně jako evoluce) urazila kdekoho. Jde o dvě její tvrzení. Prvním z nich je existence nevědomí, které nás vleče tam, kde nás chce mít a na nás se přitom moc neohlíží. Druhým skandálním tvrzením je, že za drtivou většinu duševních nemocí či poruch mohou potlačené pudy sexuální povahy. A že tytéž pudy mohou zároveň za největší díla lidské kultury.

2. PŘEDNÁŠKA: CHYBNÉ ÚKONY

Do této široké skupiny běžných, lidských chyb patří : založení (věci), zapomenutí (dočasné), přeřeknutí, přeslechnutí, mylné čtení, předsevzetí (na jehož plnění dočasně zapomeneme), ztracení (věci), plus nejrůznější druhy omylů. Pro PA mají tyto zdánlivé drobnosti obrovský význam. Daly by se přičíst rozržitosti nebo nějakému fyzickému trápení typu migrény, ale právě takto zdůvodněné Freuda příliš nezajímají. Zajímat ho začnou tam, kde člověka nic nebolí, na jeho vyjádření záleží (tedy není myšlenkami jinde) a kde by jeho vzrušení mělo pozornost spíše burcovat než tlumit. PA (a S.F.) jde ovšem také o to, jakým způsobem se přeřekneme. Tedy jaké slovo a v jaké podobě z nás vypadne místo slova zamýšleného. Hodně názorný příklad toho, co se způsobem přeřeknutí míní je citace profesora anatomie: „u ženských genitálií máme přes mnohá pokušení“...(pokusy). Jinou kategorií, ze které mohou plynout naše přeřeknutí, jsou slovní asociace (Brouk a Babka). Navíc mají přeřeknutí dle autora plné právo být brány jako plnohodnotné výrazy (byť vyřčené „omylem“). A tím nemyslí jen některá přeřeknutí, ale téměř všechny. Za pravdu v tomto ohledu dávají autorovi i básníci, kteří do svých děl schválně zařazují přeřeknutí, aby odhalili, co jejich postavy skutečně cítí.

3. PŘEDNÁŠKA: CHYBNÉ ÚKONY (POKRAČOVÁNÍ)

Stejný plnohodnotný význam přisuzuje Freud i různým zkomoleninám jmen a slovním složeninám. U zkomoleného jména nám prý jde o to, dát jménu nějaký hanlivý nádech. U slovních staženin, či složenin („bude to trvat“ = trvat + truchlivý- jednalo se o odpověď na dotaz po zdraví koně). Přeřeknutí jsou tedy plnohodnotnými projevy dvou (často) protikladných stavů mysli. To také platí i o ostatních druzích chybných úkonů. Navíc Freud došel k tomu, že ani únava či bolest nemohou za přeřeknutí samy o sobě, jen ho usnadňují. Další otázkou je, jak odhalit onu rušivou tendenci, která se nám plete do slovníku, nebo která nám umožní zapomenout jméno někoho, koho nemáme rádi. Někdy je slovo, které se nám vpletlo do toho, co jsme zamýšleli říct, docela jasné („vysvinstly se jisté okolnosti“), někdy se nám dotyčná přeřeknuvší se osoba přizná, co chtěla původně říci, jindy se po

stopě musíme vydat . Indicií může být psychická aťšami. Jako při vyšetřování zločinu životní situace toho, kdo se přeřekl, můžeme postupovat i obecně, metodicky (jako když tvrdíme, že hanlivé zkomolení jména následkem přeřeknutí je totěž jako jméno zkomolit úmyslně). Podobné vývody platí i u zapomenutí či ztráty. Ztratit můžeme věc od někoho, koho nemáme v lásce, nebo pokud se nám daná věc už nelíbí a chceme mít záminku k tomu, koupit si jinou. Ke stejnému účelu poslouží, když věc rozbijeme. Jiným typem jsou hromaděné a opakované chybné úkony. Jako příklad poslouží člověk, který musel poslat dopis, ale napřed zapomněl napsat adresu a potom nalepit známku. Bylo tedy jasné, že dopis poslat vůbec nechtěl. Dále se Freud hodlá věnovat těm chybným úkonům, jejichž vysvětlení přišlo až v budoucnosti, které byly určitou předzvěstí toho, co se teprve má stát.

4. PŘEDNÁŠKA: CHYBNÉ ÚKONY (ZÁVĚR)

Vysvětlení chybných úkonů na základě zkřížení dvou protichůdných tendencí považuje Freud za první výsledek PA. Do té doby se prý psychologie o takové jevy nezajímala a o jejich pozadí nic netušila. Vedle chybných úkonů existují ještě jiné jevy, jim příbuzné. Náhodné neboli příznakové počiny. Od chybných úkonů se liší tím, že u nich odpadá protichůdná tendence, se kterou by se střetly. Projevují se drobnými pohyby, či gesty, například oním hraním si s oděvem, s předměty, které máme na dosah. O nich se ale autor jen zmiňuje, dál se chce věnovat jen chybným úkonům. Zajímají ho druhy oněch rušivých tendencí. Dělí je na dva hlavní podtypy: intence, které mají se zamýšleným výrazem něco společného, jsou například jejich opakem a na ty, které nemají s tím, co jsme plánovali říct nic společného. Freud má za to, že základ těchto intencí je asociativní. Druhy zde rozeznává tři: mluvčí o oné asociaci ví, chtěl původně nazvat věci pravým jménem, ale rozmyslel si to („vysvinstly“ se okolnosti), mluvčí o asociaci sice ví, ale řící to nechtěl, výklad přijímá, ale jejím udiven, třetí typ je, kdy mluvčí energicky zamítá jakoukoli podobnou asociaci (výzva aby se „naplili“ na zdraví šéfa). Liší se tedy mírou potlačení. Přepsání se s přeřeknutím v mnohém shoduje. Mylné čtení se naopak od dvou předcházejících odlišuje. Někdy postačí k výkladu znalost situace, jindy je třeba jít s analýzou hlouběji. Při ní necháváme stranou text, ale ptáme se na asociace s mylně přečteným slovem a na okolnosti čtení. Zapomínání předsevzetí je jasné i mnohým laikům: nechtělo se nám ho plnit. Může za tím být i vliv méně přímočarý, nepřímý: na schůzku zapomenou ne kvůli tomu, že nechci vidět onu osobu, ale kvůli místu jejího konání – třeba se mi tam nelíbí.

DRUHÝ DÍL: SEN 5. PŘEDNÁŠKA: NESNÁZE A PRVNÍ PŘIBLÍŽENÍ

Za sen bude autor považovat to, co klient vypráví, bez ohledu na to, že se mu mohlo zdát něco jinak, než říká. Sen je přímo spjatý se spánkem, ale vlastně i s bděním. Sen je tedy jakási hranice mezi bdělým stavem a spánkem. Spánek je dle Freuda přáním uzavřít se před světem. Potom by sen spánek vlastně rušil. Sen je způsob, kterým duše reaguje na podněty ve stavu spánku. Duševní pochody ve spánku mají ovšem jinou podobu než v bdělém stavu. Fungují jinak, jak to autor prozatím nechává stranou. Některé sny mohou být skutečně jen odpovědí na podráždění některých orgánů, nebo zobrazují svým způsobem podněty z okolí (zvonění budíku). Sen má vůbec velkou schopnost měnit podněty, z nichž vychází v situace či předměty více či méně podobné onomu původnímu podnětu (zvonění budíku se ve snu manifestuje jako rozbíjení talířů). Také se může stát, že sen jen víceméně zopakuje to, co se stalo minulý den. Ale zdají se nám i sny, které vztah k minulým prožitkům nemají. Freud také zmiňuje tzv. „denní sny“, druh fantazie. Ty nám mají mechanismem a motivací své tvorby poskytnou pomoc při odkrývání mechanismu snů nočních.

6. PŘEDNÁŠKA: PŘEDPOKLADY A TECHNIKA VÝKLADU

Prvním krokem při analýze snu je zeptat se snícího, co jeho sen znamená. Dle autora to každý snící ví, jen nemusí vědět, že to ví. A to, že to ví bylo dle Freuda dokázáno při hypnóze, kdy si hypnotizovaná osoba na děje během hypnózy vzpomněla až po naléhání a přesvědčování, že o nich ví, že si je určitě pamatuje. Dotaz po smyslu snu navíc má terapeut směřovat k první asociaci, která se vybaví. Sen je také možno rozložit na jednotlivé prvky a ptát se na ně. Pokud ani k tomuto prvku snícího noc nenapadne, ptáme se na čísla či jména. Když klient uvede jméno, ptáme se dál na asociace k němu do té doby, než je podnět vyčerpán. V té chvíli ale už bude jasné, proč se jako první vynořilo ono určité jméno nebo číslo.

7. PŘEDNÁŠKA: ZJEVNÝ OBSAH SNU A LATENTVÍ SNOVÉ MYŠLENKY

Při analýze snů musíme dodržovat určitá pravidla. Zaprvé nemáme s e starat o zjevný obsah snu, práci máme omezit na vyvolání asociace ke každému prvku a nestarat se o prvek samotný ani o to, jak daleko nás asociace od určitého prvku odvedou. Deformace motivu ve snu bývá většinou určitým způsobem motivovaná. Asociace k tomuto deformovanému motivu tedy mohou vzbuzovat u klienta odpor. Ovšem právě asociace, které vyvolávají největší odpor bývají správné. Je nezbytné osvojit si, že nic ve snu nesmí být považováno za náhodné. To, o čem sen zdánlivě vypráví, autor nazývá zjevným obsahem snu, to co nám chce skutečně sdělit pojmenoval Freud latentní snové myšlenky. Zjevný prvek nemusí být ani deformací, může být spíše plastickým zobrazením latentního obsahu. Mezi prvky latentním a zjevným nebývá takový, že jeden nahrazuje druhý. Ve skutečnosti se často překrývají a jeden latentní může zastupovat několik zjevných a naopak.

8. PŘEDNÁŠKA: SNY DĚTÍ

Ranné dětské sny bývají krátké, srozumitelné a snáze analyzovatelné. Proto se hodí jako vhodný učební materiál pro začátek. Dítěte se nemusíme ptát, ale je vhodné spolu se snem znát i kousek života dítěte. Na příkladech, které autor uvádí je vidět, že sny dětí jsou rozhodně plnocenné duševní akty. Také je vidět, že nejsou deformované, deformace tedy k podstatě snu nepatří. Je také dobře vidět, že sen často plní přání. Při zmínce o rušivých somatických podnětech jsme se zapomněli zmínit o tom, že i duševní pohnutky mohou působit rušivě. Tím autor dospěl k tomu, co je funkcí snu – odstranit rušivý podnět abychom mohli v klidu spát. Osobám, které musejí snášet nějaké nepohodlí se často zdá o naplnění všech jejich momentálně insuficietních potřeb. Pokud máme hlad, tak sen o jídle nám umožní spát dál, hlad nás nezbudí.

9. PŘEDNÁŠKA: SNOVÁ CENZURA

V této kapitole se Freud chce zabývat zkoumáním snové deformace. Na příkladu snu starší dámy ukazuje jeden z mechanismů snové deformace a to snovou cenzuru. Ta funguje tak, že místa nepříjemná pro vědomí určitým způsobem zamaskuje, nebo se ve snu manifestují zcela nezřetelně (v tomto snu mumláním). Dílem této cenzury je také nám už známý odpor. Čím je ten silnější, tím více asociací je třeba, abychom odhalili, co skrývá. Velmi často musí cenzura maskovat zbytnělé Ego, které se ve spánku zbavilo svých pout, které mu nasadila výchova a společnost. Ve snech se proto plní i incestní přání, tedy ta, která za bdělého stavu podléhají nejpřísnějšímu tabu.

10. PŘEDNÁŠKA: SYMBOLY VE SNU

Může se stát, že během analýzy narazíme opakovaně na určité snové prvky, které se veškeré analýze vzpírají. Ani asociace zde nefungují žádoucím způsobem. Tyto prvky Freud považuje do té míry za konstantní, že k jejich vysvětlení pomoc od klienta nepotřebuje. Tyto prvky mají prý pořád stejný význam. Vztah mezi takovým prvkem a jeho výkladem označuje jako symbolický, onen snový prvek pak jako symbol (nevědomé snové myšlenky). Symbolika je dle autora tou nejzajímavější kapitolou v nauce o snu. Sen je možné někdy vyložit i bez asociací, pouze na základě symbolů. Proti této praxi se ale Freud vymezuje, varuje své studenty od takového ulehčování práce, protože rámec k vyložení snu může poskytnout jen ten, komu se zdál. Symbolem se ve snu nejčastěji manifestuje lidská osoba jako celek (dům), rodiče (císař a císařovna), děti a sourozenci (malá zvířátka, nepříjemný hmyz), narození (voda), smrt (odcestování, jízda vlakem) a nahota (oděv a uniforma). Tento výčet je sice skromný, ale existuje jedna oblast s mimořádně bohatou symbolikou a tou je sexualita. Pro mužské pohlavní ústrojí jsou symboly jasné (deštníky, tyče, hole, stožáry, zbraně, špičaté předměty, dýky, pistole, pušky, vodovod, kropicí konev, lampa, tužky, balóny, letadla, klobouk, plášť, stroje), navíc se k němu váže číslo tři. U žen je to podobné, společný znak je, že tyto předměty do sebe mohou něco pojmout (jámy, šachty, krabice, nádoby, kapsy, lodě, skříň, kamna, místnost, dveře, dřevo a papír a věci z nich vyrobené: stůl a kniha, hlemýžď, škeble, ústa, kostel, kaple, krajina. Prsa jsou pak nejrůznější plody). Genitální ochlupení popisuje sen jako křoví, houští nebo les. Vypadnutí či vytržení zubu je symbolem kastrace jako trestu za onanii. Pohlavní styk bývá znázorněn jízdou na koni, přejetím, stoupáním, ohrožováním zbraněmi. Některé symboly nerozlišují pohlavní ústrojí muže a ženy vůbec, platí pro obojí: synáček, dceruška, malé dítě. U symbolu místnosti také záleží na tom, jestli jsou okna otevřená nebo zavřená, symbol klíče, který místnost odemýká je jasný. Symbolika je po snové cenzuře druhým činitelem snové deformace.

11. PŘEDNÁŠKA: SNOVÁ PRÁCE

Snovou prací nazývá Freud proces, kterým prochází latentní snový materiál při tvorbě zjevného snového obsahu. Výkladová práce chce zrušit výsledky práce snové. Prvním úkonem snové práce je zhuštění. Tedy, že zjevný sen je mnohem stručnější než jeho výklad. Taková zhuštění se pak může projevit ve snu jako osoba A, která je oblečena jako osoba B, dělá to, co je typické pro osobu C a ve snu navíc víme, že je to osoba D. výchozím bodem je to, že všechny tyto osoby, které se na zhuštění podílely, musejí mít v reálu něco společného. To něco je tím, co se latentní sen snaží zdůraznit. Druhým výkonem snové práce je přesun. Působí tak, že těžiště snu převede jinam, proto sen může působit cize (psychický důraz se přesouvá z prvku závažného na ten méně závažný). Třetí výkon snové práce je dle autora nejzajímavější. Spočívá v převedení myšlenek v obrazy. To není vůbec nic snadného, zvláště u abstraktních pojmů. Proto se často události v životě klienta typu např.: životního zlomu manifestují ve snu jako zlomení něčeho konkrétního, třeba nohy. Mimoto se ve snu objevuje ještě prvek převrácení (zajíc střílí po myslivci). Freud zde také předesílá, že mechanismus tvorby snu odpovídá tvorbě neurotického symptomu.

12. PŘEDNÁŠKA: PŘÍKLADY ANALÝZY SNŮ

Na útržcích jednotlivých snů se Freud snaží demonstrovat některé ze zákonitostí výkladu snů, které v předchozích přednáškách vysvětlil.

13. PŘEDNÁŠKA: ARCHAICKÉ RYSY A INFANTILISMUS SNŮ

Jelikož mnoho snových symbolů má svůj původ v daleké minulosti, ještě před vznikem pojmové řeči, nazývá Freud tento způsob snové práce jako regresivní, či archaický. Autor upozorňuje na zvláštní typ amnézie, který se vyskytuje u mnoha lidí – totiž že si často nepamatujeme na své dětství. Tedy na dobu přibližně do našich osmi let. Paměť má v tomto věku ale poměrně slušnou kapacitu. Zároveň s touto poměrně rozsáhlou amnézií se vyskytují poměrně plastické vzpomínky, jejichž zachování nelze nijak logicky vysvětlit. Freud tyto zdánlivě bezvýznamné vzpomínky nazývá vzpomínkami krycími. Mají totiž za úkol, zamaskovat pravou povahu vzpomínky tak, aby bylo pro vědomí neškodná. Lidem se často zdá o tom, že si přejí smrt nějaké milované osoby. Autor k tomu dodává, že často tomu tak skutečně je. Buď v současnosti, nebo v minulosti si smrt někoho blízkého často přejeme (muž si přál smrt nejmilovanějšího syna. Pod vlivem analýzy si vzpomněl, že když byl tento syn ještě kojeneček, on si přál, aby zemřel, protože jen odpovědnost vůči němu ho držela v manželství s nemilovanou ženou. Kdyby nebylo syna, mohl by ji snáze opustit). Navíc se nenávisť často z dětství vleče i do dospělosti. Dítě dle Freuda své rodiče zprvu miluje jen proto, že je potřebuje. Dcera nenávidí matku, protože ji nutí zřeknout se své sexuální svobody, syn otce, protože z něj cítí tu obrovskou společenskou autoritu. Není proto nebezpečné odstranit ve snu rodiče, zvláště, jeli stejného pohlaví. U chlapců i u dívek se již v útlém věku rozvíjí erotická láska k rodiči stejného pohlaví. Dítě potom v rodiči stejného pohlaví vidí nenáviděného soka. U chlapců se tomuto jevu říká Oidipův komplex, u dívek komplex Elektřin. S Oidipovským komplexem je ještě úzce spjat komplex kastrace. Chlapec se obává, že pokud by otec poznal povahu citů, které chová k matce, tak ho za trest vykastruje. Kastrací bylo také ve Freudově době hroženo chlapcům, kteří onanovali. Malé dítě pociťuje slast i na jiných místech těla, než jsou pohlavní orgány, proto Freud označuje děti jako polymorfně perverzní. Pokud tedy ve snech ožívají všechna tabu, znamená to, že sen je vlastně návratem k infantilnímu stavu. Vůbec celé nevědomí je vlastně soubor potlačených infantilních hnutí.

14. PŘEDNÁŠKA: SPLNĚNÍ PŘÁNÍ

Toto přání, které je základem latentního obsahu snu je ovšem snovou prací zdeformováno, takže je často k nepoznání. Navíc se jedná o přání zavržená jako nepřijatelná (odstranění rodičů), takže místo příjemného pocitu se dostaví spíše úzkost. Ta se může dostavit i v případě, že cenzura je proti síle potlačeného přání bezmocná a ono se projeví v plné síle.

15. PŘEDNÁŠKA: NEJISTOTY A KRITIKY

Sen dělá se svým materiálem tolik různých úprav, tolik ho deformuje, halí do symbolů. Není proto divu, že jeho výklad může vypadat dosti nevědecky, zdá se, že analýza snu stojí do značné míry na libovůli terapeuta. Může uznat předmět za symbol něčeho, ale také nemusí, může obsah vyložit takový jakým se zdál ve snu, nebo může prohlásit, že ve skutečnosti znamenal sen svůj opak. Freud celkem pochopitelně rozhodující roli libovůle terapeuta popírá. Odvolává se na celkový kontext, který danou možnost výkladu buď podpoří, nebo zcela vyloučí. Nejedná se tedy o libovůli, ale o plnohodnotnou metodu. Je ovšem pravda, že na osobnosti a dovednostech terapeuta metodu správně používat dosti záleží. Na analogii se starými písmi a jazyky Freud demonstruje, že neurčitost nemusí nutně vést k mnohoznačnosti. Další častou námitkou proti analýze snů je určitá strojenost, vymělkovanost analýz. Na první pohled vypadá řada výkladů snů jako přitažená za vlasy. I proti tomu se autor ohrazuje s tím, že ať to vypadá sebedivněji, bývá analýza pravdivá. Podivné nám to může připadat jen při zaujatém prvotním pohledu. Jako příklad uvádí sen Alexandra Velikého o

tančícím satyroví. Vykладаč mu ho vyložil jako předzvěst vítězství na Tyrem, který už dlouho vzdoroval dobytí. Alexandr (který už chtěl nechat Tyros na pokoji) město skutečně následující den dobyl.

TŘETÍ DÍL: OBECNÁ NAUKA O NEURÓZÁCH 16. PŘEDNÁŠKA: PSYCHOANALÝZA A PSYCHIATRIE

V přednáškách o neurózách se Freud odvolává na svou autoritu odborníka. O chybných úkonech a snech toho mnoho může vědět o laik, ale výklad neuróz patří do kompetence lékaře. Freud začíná svůj výklad o neuroticích dosti zostrá. Hned při vstupu do ordinace má za cíl vzbudit potřebnou autoritu tím, že pokud za sebou klient zapomene zavřít, je jím nevlídně napomenut, aby svůj omyl napravil. Poté pokládá výklad o emulačním „bludu“(2) jedné své klientky. Psychiatr by se povahou bludu (bezdůvodná žárlivost na manžela) nějak zvlášť nezabýval. PA ano. Konkrétně v tomto případě se Freud domnívá že obsah této představy pramení z přesunu. Zamilován nebyl její muž, ale ona. Protože to je však těžko přijatelné, přesunula svou zamilovanost na něj.

17. PŘEDNÁŠKA: SMYSL SYMPTOMŮ

PA tedy dokázala, že symptom má svůj smysl a souvisí s prožitkem nemocného. Další případ na kterém bude Freud vysvětlovat své pojetí, budou nemocní trpící nutkavou neurózou. I zde má PA velmi slušné výsledky při odbourávání prvotních příčin, které zaviňují produkci onoho typického vtíravého jednání klienta. Psychiatrie Freudovy doby nad takovými lidmi lámala hůl jako nad osobami degenerovanými. Freud se svých klientů ovšem velmi účinně zastává, třeba poukazem na Émila Zolu, který jistě degenerovaný nebyl, přesto trpěl celou řadou neuróz. Mnoho symptomů je všeobecných, u mnoha klientů stejných (agorafobie), přesto si klienti často k těmto obecným symptomům přidávají něco ze sebe, ze své osobní historie.

18. PŘEDNÁŠKA: FIXACE NA TRAUMA, NEVĚDOMÍ

Traumatické neurózy jsou svými projevy podobné těm netraumatickým, liší se jen tím, co je způsobilo (svědectví nehody, trauma z války...). Také v symptomu, kterým se neuróza projeví lze vystopovat svědectví oné traumatické události. To, co klienty nutí provádět nejrůznější rituály, či zvláštní úkony, nazval Freud nevědomé duševní pochody. Z vědomých pochodů se symptom nikdy nevytvoří. Aby se tomu tak stalo, musí být to, co symptom vyvolává nevědomé. Této objev přenechává Freud svému kolegovi a spolupracovníkovi J. Breuerovi. Jakmile se smysl symptomu zvědomí, symptom vymizí. Ovšem vědomí o něčem u klienta není totéž jako vědění u terapeuta. Terapeut sice může přijít na podstatu klientova problému, ale dokud toto vysvětlení klient sám nepřijme jako sobě vlastní a jako pravdivé, jeho symptom bude přetrvávat. V dalším výkladu bude také Freuda zajímat, jakým mechanismem se z nějaké události, či zkušenosti stane symptom. To je záležitost duševní dynamiky. Při terapii je nutné v rámci odhalení příčiny neuróz pomoci klientovi zaplnit mezery v jeho paměti. Obsahem těchto drobných amnézií často bývá právě surovina neurózy. Podstatou této ztráty paměti je ztráta souvislosti mezi vzpomínkou a rituálem.

19. PŘEDNÁŠKA: ODPOR A VYTĚSNĚNÍ

Odpor je tím, s čím se analytik během léčby setkává pravidelně a jeho hlavním úkolem je odpor klienta překonat. Metodou mohou být volné asociace, před jejichž začátkem je nutno klientovi klást na srdce, aby to, co ho napadne nepodroboval žádné selekci (protože to je trapné, protože to je bezvýznamné atd.). Speciálním druhem odporu je přenos na osobu terapeuta. Do ní klient projikuje buď svého otce (pokud je to muž) nebo se do ní zamiluje (pokud je to žena). Tento odpor ale nemusí

být pro léčbu jen negativní. Šikovný analytik ho může využít jako pramen informací z nevědomí. Jako vytěsnění označuje Freud patologický pochod, kterým se obsah nevědomí brání před tím, aby ho analytik vytáhl na světlo. Vytěsněná jsou hnutí, která se už protlačila k prahu vědomí, ale byla vtlačena zpět. Navíc nevědomí, předvědomí a vědomí jsou i normálními součástmi naší psychiky, dozvíme se tedy i něco o běžném fungování naší mysli. Freud vyvozuje, že absolutní většina neurotických symptomů má za úkol skrytě plnit sexuální přání klienta. Autor zde zavádí také svou diagnostickou kategorii „přenosové neurózy“. Do nich patří: úzkostná hysterie, konverzní hysterie a nutková neuróza. Freud si je zároveň jistý, že tyto tři neurózy se dají PA spolehlivě vyléčit.

20. LIDSKÝ SEXUÁLNÍ ŽIVOT

Hned od začátku se Freud (ve výukovém záměru) potýká s definicí toho, co označit za lidskou sexualitu. Potíže s určením obsahu pojmu „sexuální“ ho dovedly až k výčtu všeho, co běžný člověk (zvláště Freudovy doby) považuje za perverzní. Tyto aktivity totiž s tzv. normální sexualitou velmi úzce souvisí. Proto je také autor vyjmenoval a popsal, pro pochopení toho, co je sexualita jsou totiž velmi důležité. S nároky homosexuálů na uznání práv menšiny Freud nesouhlasí, protože má dojem (na základě analýz mnoha neurotiků) že homosexuální hnutí jsou v populaci natolik rozšířená, že se o nějaké menšině nedá mluvit. Pokud hysterie postihne jiné orgány než pohlavní, znamená to jen, že všechny tělesné orgány mají nějaký erotogenní význam. Zvláště to pak platí o orgánech vylučovací a trávicí soustavy. Neuróza je dle Freuda výsledkem odpírání normálního sexuálního života. Navíc jsou perverze podle Freuda jen regresí na nižší stupeň vývoje sexuality. Perverze mají svůj kořen v dětství. U kojence jsou erotogenní oblastí ústa a aktivitou dudlání. Totéž, jen na jiné části těla se objevuje při vyměšování. Za perverzní sexuální aktivitu nakonec autor označuje vše, co nemá za účel rozmnožování, ale pouze slast. Z počátku si (dle autora) všichni chlapci myslí, že penis mají všichni lidé. Když pak zjistí, že tomu tak není, dají si do souvislosti absenci penisu u dívek s pohružkou kastrace (jako trestu za onanii). Vzniká u nich kastrační komplex. Dívky se absencí penisu cítí v nevýhodě a rozvíjí se u nich tzv. závist penisu. Pokud později neuspěje ve své ženské roli, onemocní (neurózou). Děti se velmi časně zajímají o to, odkud se na světě vzaly. Freud se domnívá, že jejich zvědavost je hnána strachem, že do rodiny přijde další dítě, jejich konkurent. Dítěti se v této oblasti ještě hodně zalže, když přijde na pravdu, působí to na něj často traumaticky.

21. VÝVOJ LIBIDA A FORMY SEXUÁLNÍ ORGANIZACE

Co se sexuálních perverzí týče, zaujímá k nim Freud poměrně moderní postoj. Pokud nikomu neublíží, nemají se odsuzovat. Navíc má autor za to, že nic jako skutečná perverze (tedy skutečný nezáměr a klasickou sexuální aktivitu či objekt) neexistuje. Perverze je jen nahrazením absentující normální sexuality. Autor tedy ustanovuje sexuální vývoj dítěte před tím, než začnou hrát rozhodující roli pohlavní orgány. Tato fáze je nazvaná předgenitální. V popředí jsou pudy sadistické a anální. Protiklad mezi mužským a ženským je zde zastoupen protikladem pasivním a aktivním. Této fázi nechybí objekty, ale nejsou diferencované a nutně splývají v objekt jediný. Pozdější vývoj má za úkol za prvé odpoutat sexualitu od vlastního těla a přesunout ji na tělo jiné a za druhé najít jeden, jasně diferencovaný objekt. Prvním takovým objektem lásky je matka. A opět se dostáváme k Oidipovskému a Elektřinému komplexu, který jsme už rozebrali jinde (přednáška 13). Společenská tabu týkající se incestu by byla podle Freuda zbytečná, pokud by v nás proti němu existovala přirozená bariéra. Ale ta dle něj nejen neexistuje, ale první volba každého z nás je pravidelně incestní.

22. PŘEDNÁŠKA: HLEDISKA VÝVOJE A REGRESE. ETIOLOGIE

Pokud se nějaké pudové hnutí usídlí po cestě a nedojde až tam, kam dojít má, nezývá to Freud fixací. Dalším nebezpečím je, že hnutí, které už určitou cestu ušlo se může zase o několik stupňů propadnout, tento jev nazývá Freud regrese. Mezi regresí a fixací existuje vzájemný vztah. Při sestupu se regrese musí zastavit nejpozději tam, kde je fixace. Regrese je v podstatě dvojího druhu: návrat k prvním objektům touhy, které jsou jak víme incestní ho druhu nebo návrat celkové sexuální orientace na nižší stupeň. Autor ovšem upozorňuje, že jeho pojem vytěsnění nemá se sexualitou žádnou spojitost. Diskuze, zda jsou neurózy exogenní nebo endogenní jde zcela mimo autora. Freud má za to, že na vzniku neurózy (nebo perverze) se podílejí oba faktory stejnou měrou. Dalším faktorem pro vznik neurózy je rozpor mezi dvěma touhami, tzv. konflikt. Konflikt vzniká tam, kde si jedna část osobnosti něco toužebně přeje a druhá část osobnosti se proti tomu vzpírá. Nebo můžeme říci, že aby vnější odmítnutí mělo patogenní účinek, musí k němu přistoupit i odmítnutí vnitřní. Patogenní konflikt je výsledkem střetnutí pudů „jásých“ s pudy sexuálními. S tím souvisí i autorovo tvrzení, že veškerá psychická práce je zaměřena na to získávat slast a minimalizovat nelibost. Freud se domnívá, že slast se právě pojí k funkcím psychiky, které oslabují vliv ega a superega a nelibost že je vázána právě na funkce, které onu nevázanost krotí a korigují. Snaha vyhnout se nelibému je řízena principem slasti, zatímco snaha o korekci pudových hnutí je ovládána principem reality. Přechod od principu slasti k principu reality je největším a nejzávažnějším krokem našeho Já.

23. PŘEDNÁŠKA : CESTY K TVORBĚ SYMPTOMŮ

Neurotické symptomy jsou pro lidskou psychiku velmi energeticky náročné. Sílu odčerpává jak jejich provádění, tak boj s nimi. Výsledkem je značné ochuzení osobnosti klienta. Neurotické symptomy jsou tedy výsledkem konfliktu. Symptom je jakýmsi kompromisem mezi oběma touhami. Proto je také tak odolný – posilují ho totiž obě strany. Pokud zůstane realita neúprosná, může libido jít cestou regrese na některý ze stupňů sexuálního vývoje, který už původně překonalo. Zde se také rozchází cesta neurózy a perverze. Pokud tyta regrese nevzbudí námitky Já, dojde k perverzi. Pokud Já protestuje a snaží se ukojení potlačit, dojde k rozvinutí neurózy. Libido odstoupí do nevědomí, protože tam je před Já v bezpečí. Podléhá tedy všem procesům, které se v nevědomí dějí – tedy zhuštění a přesunu. Neurózám podléhají i děti. Pokud se v dospělosti u takového dítěte neuróza projeví, bývá většinou pokračováním té dětské. Pokud klientovo libido regreduje, je to tam, kde nepostrádalo ukojení, kde bylo šťastné. Tedy do dětství. Nesmíme se nechat zmást tím, když nám klientův symptom vůbec nebude připomínat žádný objekt, tedy nic, pomocí čeho by mohlo dojít k uspokojení. Regrese se totiž často vrací do dob autoreotismu, tedy že objekt neleží vně klienta, ale v jeho těle. Je to přizpůsobení namísto jednání, změna vnitřní, nikoli vnější. Symptom znamená totéž co sen – splnění přání. Pokud se stane, že klient nám o svých příhodách z dětství neříká pravdu, tak to podle Freuda nevadí. Psychická realita je pro analýzu stejně důležitá jako ta materiální. Pokud se klient domnívá že to a to prožil, pak je to stejně důležité jako kdyby to prožil ve skutečnosti. Autor navíc říká, že tato „psychická“ realita je ve světě neuróz rozhodující. Jako součásti materiální reality, které mají na vzniku symptomu největší podíl uvádí Freud : pozorování pohlavního styku rodičů, svedení dospělou osobou a hrozba kastrací. Tyto události bývají také často zkonstruovány na skladě náznaků a do ranného dětství byly dodatečně přesunuty. Ovšem ať se daná událost stala nebo ne, výsledek je stejný. Fantazie zde má podobný úkol jako denní sen či noční sen. Splnit přání. Materiál, ze kterého se tkají sny (ať už denní nebo noční) je ten stejný, ze kterého se tvoří neurotické symptomy. Zpětný pochod libida k fantazii je mezifází k vytvoření symptomu. Tuto zprostředkující fázi

C. G. Jung pojmenoval introverze. Freud upozorňuje, že při tvorbě symptomu hraje roli i hledisko kvantitativní, ekonomické. Záleží totiž na tom, jak moc velká energie libido pohání. Čím více energie, která se nemá jak vybit tím větší pravděpodobnost vzniku symptomu. Existuje i zpětná cesta od fantazie k realitě. Tou chodí umělci.

24. PŘEDNÁŠKA: BĚŽNÁ NERVOZITA

Analytický rozbor umožňuje poznat, jak velkou úlohu při tvorbě symptomu má Já (pochopitelně, že tu absolutně největší má v neurózách narcistních). Velký vliv má já i na rozvinutí (či způsob rozvinutí) traumatické neurózy. Já zde již vzniklou chorobu udržuje tak dlouho, dokud možnost, že se trauma zopakuje a znovu ublíží, zcela nepomine. Proto se dle autora i lékař občas postaví na stranu neurózy. Někdy to může být i docela dobré řešení. Klientovo Já zde má z nemoci zisk. Ovšem pouze zdánlivý. Strasti neurotických symptomů totiž mohou klientovu duši a život mučit daleko víc, než by to dělala situace, před kterou Já do nemoci uteklo. Po psychoneurózách, o kterých byla řeč doposud se autor zmínil i o aktuálních neurózách: neurastenii, hypochondrii a úzkostné neuróze.

25. PŘEDNÁŠKA: ÚZKOST

Úzkost dělí Freud na dva typy: reálnou (podle jeho definice jí dnes říkáme strach) a neurotickou (úzkost v dnešním slova smyslu). Smysl reálné úzkosti Freud nevidí. Účelný by v situacích velkého ohrožení měl být útek a ne ochromující úzkost. Prvním zdrojem úzkosti v našem životě je bezpochyby porod. Je to také poměrně násilné první odloučení od matky. Úzkost má také své místo v různých diagnostických kategoriích: úzkostná neuróza se projevuje úzkostí „očekávací“, klient ji pociťuje ve chvílích před nějakou událostí, kterou pod vlivem úzkosti vnímá jako nebezpečnou, nebo má dojem že ona událost určitě špatně skončí. Svou úzkostnou složku mají i fobie (podle autora, fobici mají v dnešním slova smyslu strach, obávají se totiž něčeho konkrétního – např. ostrých předmětů). Fobie pospolu řadí Freud k úzkostné hysterii. Celkem nepřekvapivě shledává autor příčinou úzkosti nedostatečné sexuální ukojení. Zvláště to pak platí pro úzkost očekávací. Další příčinou úzkosti může být potlačený proces, ke kterému se měl vázat nějaký afekt a protože afekt se neměl následkem potlačení procesu jak vybit, energie z něj se uvolnila v symptomu. Úzkost u dětí má dle autora stejný kořen jako úzkost u dospělých neurotiků. Vyplývá z neuspokojeného libida. Dítě se dle Freuda bojí cizího člověka proto, že to není matka, na kterou je vázáno jeho libido. Podstatou této úzkosti má tedy být zklamání z neuspokojení libida.

26. PŘEDNÁŠKA: TEORIE LIBIDA A NARCISMUS

Hned v úvodu se Freud snaží hájit své rozdělení pudů na jáské a sexuální. Rozlišit tyto dva pudy se u přenosových neuróz docela dobře dařilo. Ty sexuální byly nazvány libido a ty jáské zájem. U schizofrenie, kterou Freud v souladu s dobou nazývá předčasnou demencí (dementia praecox), podle Abrahama chybí libidinózní obsazení objektů. Libido se tedy uplatňuje ve velikášství. Pokud se tedy libidinózní energie přesune z objektu na Já, nazýváme tento stav jako narcismus. Narcismus je dle autora libidinózním doplňkem egoismu. Lidé trpící dementia praecox (tedy schizofrenií) se dle Freuda snaží o sebevyléčení tím, že se pokouší přesunout energii libida zevnitř zase na vnější objekty. Příliš se jim to asi nedaří. Schizofrenii Freud považuje za druh neurózy. Pro paranoii a předčasnou demenci razil Freud společný termín parafrenie. Paranoia (ve svém dnešním úzkém smyslu stihomamu) je dílem Já, které se brání vůči příliš silnému homosexuálnímu hnutí. Klienti trpící melancholií se svými sebeobviňujícími myšlenkami a TS (3) trýzní proto, že milovaný objekt po jeho ztrátě pojali zpět do

svého Já. Pokud tedy chtějí trestat milovaný objekt, trestají vlastně sebe. Časté TS se u melancholických klientů vyskytují proto, že hodlají zabít (v sobě) milovaný a zároveň nenáviděný objekt. Paranoidní klienti podle autora sdělují pravdu, když tvrdí, že jsou pozorováni a všechna hnutí jejich těl i mysli jsou někam hlášena. Mýlí se jen v tom, že jim tuto újmu působí nějaká osoba zvenčí. Ve skutečnosti je tím pronásledovatelem klientovo Já.

27. PŘEDNÁŠKA: PŘENOS

Na počátku této přednášky se Freud zmínil o možnostech a způsobech PA. Jejím hlavním úkolem by mělo být umožnit konfliktu, aby se vybil. To se může stát jen v tom případě že onu potlačenou, vytěsněnou stranu boje vytáhneme na světlo, do moci vědomí. Pak už si klient pomůže sám. Roli terapeuta – mentora Freud odvrhuje. Leda že by byl klient tak mladý a nezkušený, že by si sám neporadil. I zde však autor nabádá k opatrnosti. Dalším hráčem na poli PA terapie je přenos. Prvním jeho projevem je to, že klient začíná projevovat velký zájem o osobu terapeuta. Setkání s ním jsou mu příjemná, vychvaluje ho až do nebe. Pak nastane obrat, klient nespolupracuje a terapeut cítí, že stojí před nějakým silným odporem. Přenosem se míní opakující se vztah klienta k terapeutovi. Většinou se tímto vztahem stane zamilovanost. Není to ovšem pravá láska, vyvěrá z nemoci a z nerovné situace. Klient přenáší některé své emoce na osobu lékaře. U mužských klientů (pokud je i terapeut muž) se přenos také objevuje a může se objevit i v negativní formě. Terapeut zde podle Freuda zaujme pozici nenáviděného otce. A všechna klientova negativní hnutí vůči němu se přenesou na lékaře. S přenosem zacházíme opatrně, nechceme přivodit klientovi nějaké další zranění. Snažíme se ho přesvědčit, že jeho city nepatří nám, ale nějaké situaci, na kterou by bylo záhodno si vzpomenout. Přenos je tedy klinicky velmi významnou složkou. A absence přenosu u narcistních neuróz je tím důvodem (podle autora) proč na tento typ klientů PA nezabírá.

28. PŘEDNÁŠKA: ANALYTICKÁ TERAPIE

Sugestivní terapie (Bernheim) má oproti PA jednu nevýhodu. Podle autora není spolehlivá. Nedá se použít stejným způsobem u všech a u různých klientů má také různou míru úspěšnosti. Navíc její výsledky nebyly příliš trvanlivé. PA klade na klienta i terapeuta mnohem větší nároky, ale je také spolehlivější. PA terapie také není skončena, dokud se neobjeví jasná příčina potíží, dokud neznáme situace, za kterých došlo k vytěsnění. Jakýkoli částečný, či předčasný úspěch je nutné odmítnout. Na konci terapie musí být konec i samotnému přenosu. Aby se neurotik uzdravil, je nutné osvobodit jeho libido, aby s ním Já mohlo zase volně nakládat. A kde vězněné libido hledat? V symptomech a v konfliktu který probíhá na půdě přenosu, Tím, že terapeut udržuje tento konflikt ve vědomí, zabrání opětovnému vytěsnění a tím pomůže obnovit klientovu duševní jednotu. Terapeutická práce má tedy dvě fáze: v první se snažíme vypudit libido ze symptomů a dovést ho v přenos. Ve druhé fázi je sveden boj o tento nový objekt (terapeuta) a libido je od něj odpoutáno. PA měla ve své době mnoho odpůrců, kteří ji soustavně zpochybňovali. Autor však budí přesvědčení, že on se s tím docela dobře smířil. POZNÁMKY: 1) PA = psychoanalýza 2) U této klientky se o blud v dnešním slova smyslu nejednalo, ona věděla o tom, že její představa o nevěře manžela není pravdivá. Navíc se očividně nejednalo o ženu psychotickou. Bludy se u neurózy nevyskytují. 3) TS = Sebevražedný pokus